

"Iluminacja" Krzysztofa Zanussiego jako opowieść o poszukiwaniu sensu życia - Materiały metodyczne

Ewa Wszyński

ETAP EDUKACYJNY podstawowa, ponadpodstawowa

PRZEDMIOT etyka, filozofia, religia

CZAS 2 godziny lekcyjne (plus projekcja filmu)

Po lekcji uczeń będzie umiał:

- analizować poszczególne sceny filmu z uwzględnieniem postaw i zachowań bohatera;
- dostrzec w filmie środki charakterystyczne dla eseju filmowego;
- odnieść reakcje i zachowania bohatera do własnych postaw;
- zdefiniować pojęcie „iluminacja”.

Metody pracy:

- praca z fragmentami filmu,
- wykład,
- praca w grupach,
- praca w parach,
- burza mózgów,
- minidyskusja

Środki dydaktyczne:

- film „Iluminacja” Krzysztofa Zanussiego

Pojęcia kluczowe:

iluminacja, sens życia, esej filmowy

Przebieg zajęć:

1. Zapowiedz uczniom, że dwie najbliższe lekcje będą poświęcone filmowi „Iluminacja” Krzysztofa Zanussiego. Zapytaj ich o pierwsze wrażenia: co im się podobało, co było dla nich zaskoczeniem, co utrudniało odbiór itp. Poproś o bardzo krótkie i ogólne wypowiedzi (np. skąpe dialogi, dokument połączony z fabułą, elementy animacji przeplatające się z aktorstwem, urywane sceny, sceny zbliżone charakterem do wypowiedzi naukowej). Wyjaśnij, że filmy o takiej strukturze zalicza się do tzw. esejów filmowych.
2. Zapytaj uczniów, jakie mają skojarzenia z tytułowym pojęciem „iluminacji” (np. oświecenie, przyływ wiedzy, jasny ogląd rzeczywistości, pełne rozeznanie w tym, co nas otacza, zdolność poznawcza, odkrycie czegoś itp.). Zapisuj propozycje uczniów na tablicy, a następnie poproś jednego z nich o odczytanie definicji słownikowej tego pojęcia lub tej, którą podaje na początku filmu znany filozof Władysław Tatarkiewicz.

Tytułowa iluminacja to – filozoficznie rzecz ujmując – stan umysłu, w którym możliwe staje się poznanie szeroko rozumianej prawdy – o świecie, człowieku, sobie samym czy sensie ludzkiej

Filmoteka Szkolna

egzystencji. To nieprzewidywalny moment przyływu nagłej wiedzy, który zdarzał się ponoć świętym mędrcom i uczonym. To także w innym znaczeniu rodzaj wyeksponowania, wyostrenia pewnego fragmentu rzeczywistości. Nie każdemu przytrafia się taki stan, częściej przez całe życie zmagamy się z wątpliwościami i dokonujemy wyborów bez przekonania o słuszności naszych decyzji.

1. Poleć uczniom, aby wspólnie spróbowali na dużym arkuszu papieru odtworzyć w postaci schematu momenty przełomowe w życiu głównego bohatera (np. matura – egzamin na studia – pierwsze lata studiów – pierwsza miłość – wyprawy w Tatry – wybór specjalizacji – rodzina – praca – powrót na studia – studia doktoranckie – pierwsze własne mieszkanie itp.). Poproś, by w parach rozważyli, odwołując się do wybranych scen, jakie uczucia i postawy towarzyszyły bohaterowi w każdym z tych momentów (np. matura – uczucie wolności; egzamin na studia – poczucie, że fizyka jest nauką, która pozwoli zbadać rzeczywistość; pierwsze lata studiów – zaangażowanie naukowe, poczucie misji; pierwsza miłość – uniesienie i zawód miłosny; wyprawy w Tatry – małość w obliczu przyrody, bezsilność wobec śmierci; wybór specjalizacji – bunt i brak wiary w „aktualność” odkryć fizycznych; rodzina – zachwyt nad cudem życia, trud codzienności, rezygnacja z własnych marzeń; praca – wątpliwości etyczne dotyczące eksperymentów, przyjaźń, znów bezsilność w obliczu śmierci). Po skończonej pracy w grupach uzupełnijcie schemat listą postaw i uczuć bohatera przedyskutowaną wcześniej na forum klasy. Zwróć uwagę uczniów, że życie bohatera składa się z różnych etapów i każdemu z nich towarzyszą różne uniesienia, trudności, marzenia, żnój, rezygnacja, zwątpienie, konieczność wyboru itp.
2. Następnie podziel klasę na trzy grupy. Wyjaśnij uczniom, że wszyscy obejrzą teraz trzy wybrane fragmenty filmu. Każda z grup w sposób szczególny powinna przyjrzeć się wskazanemu fragmentowi:

I grupa – rozmowa bohatera z komisją egzaminacyjną;

II grupa – wędrówki po Tatrach;

III grupa – wypowiedź studentów i profesorów dyskutujących na temat nauki.

Po projekcji poleć uczniom, aby w grupach zastanowili się, na jakie problemy zwraca uwagę dana scena. Poproś też, by określili, jaki to etap w życiu bohatera oraz na ile poruszany w scenie problem dotyczy także nas samych. Niech uczniowie przygotują krótką wypowiedź na ten temat. Zachęć ich do korzystania ze schematu stworzonego podczas poprzedniego ćwiczenia. Gdy skończą minidyskusje w zespołach, poproś przedstawicieli o krótkie prezentacje. Uczniowie z pozostałych grup mogą je komentować, uzupełniać je lub polemizować z nimi.

Podsumuj wypowiedzi uczniów, zwracając uwagę na to, że „Iluminacja” to z jednej strony historia młodego naukowca rozpaczliwie poszukującego prawdy o świecie (w nauce – scena I i III, w naturze – scena II), a z drugiej – dzieje rosnącej niezgody na obecną sytuację (scena III). Bohater wierzy w możliwość poznania świata, jednak szybko przekonuje się, że wiedza naukowa – nawet tak precyzyjna jak wybrana przez niego fizyka – niekoniecznie pozwala doznać „oświecenia” (scena III), a więc rozpoznać rzeczywistość.

- Poleć uczniom, by przypomnieli sobie definicję pojęcia „iluminacja” z początku lekcji. Czy przyglądając się losom bohatera filmu, mogą stwierdzić (a jeśli tak, to w którym momencie), że doszedł on do prawdy o sobie i o życiu człowieka? Kiedy się do niej zbliżał? Czy ich zdaniem jest to w ogóle możliwe? Pozwól uczniom na krótką dyskusję.

Podsumuj ją, mówiąc, że bohater szuka ośnienia w sprawach fundamentalnych, po drodze odczuwa rozczarowanie i zwątpienie, traci równowagę, by z trudem ją odzyskać, i cały czas ma nadzieję, że kiedyś w końcu przyjdzie ta chwila, dla której pokonuje tyle trudności. Zrozumienie

Filmoteka Szkolna

świata jednak nie przychodzi, bo nie ma jednej, jasnej prawdy, która mogłaby oświecić bohatera i położyć kres jego dążeniom. Z poszukiwaniem sensu życia jest jak z poszukiwaniem szczęścia – im bardziej się starasz, tym bardziej się od niego oddalasz. Dopiero doświadczenie śmierci wpłynie na postawę Franciszka – momenty przełomowe za każdym razem zmieniają bohatera, chociaż nie prowadzą do jasnego zakończenia jego poszukiwań. Nie wiemy też, czy pobyt na plaży z rodziną to chwilowy odpoczynek i poświęcenie czasu rodzinie, czy ostateczna kapitulacja.

Zapytaj uczniów o ich własne małe „iluminacje” i towarzyszące im okoliczności.

- Poproś uczniów, by dokończyli zdanie (do wyboru):
- Dzisiaj dowiedziałem się, że człowiek...
- Dzisiaj dowiedziałem się, że życie ludzkie...

Podsumowanie:

Na zakończenie podsumuj wszystkie wypowiedzi, podkreślając, że choć film opowiada o jednym bohaterze, Franciszku Retmanie, i kolejnych etapach jego życia, to jest jednocześnie uniwersalną opowieścią o poszukiwaniu sensu istnienia i zarazem nieskuteczności wysiłków podejmowanych w tym celu. Pytania, które zadaje bohater, i niepewność, którą jest przepełniony, są udziałem wielu z nas. Poproś uczniów, by w domu napisali pracę na temat Ja też jestem bohaterem Zanussiego.

Praca domowa:

Zachęć też podopiecznych to obejrzenia komentarza subiektywnego przygotowanego przez młodego poetę Marcina Ceckę dostępnego na stronach internetowych www.filmotekaszkolna.pl (Nasze lekcje/25.Esej filmowy/Nasz temat). Jest to współczesna, być może bliższa uczniom niż film Zanussiego, próba opisanego poszukiwania sensu życia. Na następnej lekcji krótko porozmawiajcie o tym materiale.